

УДК 373:374-043.5:37.015.31:7-053.6

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

Сєрих Л.В., к. пед. н., доцент,
завідувач кафедри теорії і методики змісту освіти

КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

У статті порушено проблему пошуку нових засобів естетичного виховання підлітків закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Здійснено спробу довести, що розроблена система означеної взаємодії може залучатись до освітнього процесу не лише в якості навчального забезпечення, але й як засіб естетичного виховання підлітків. З-поміж шести векторів взаємодії, що мають значний виховний вплив, виокремлено педагогічні механізми означеної взаємодії, технологічні, методичні засоби, що позитивно впливають на естетичне виховання підлітків.

Ключові слова: естетичне виховання, естетичний розвиток особистості, засоби виховання, моделювання, система взаємодії, вектори взаємодії, заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти.

В статтю затронута проблема пошуку нових засобів естетичного виховання підлітків закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Здійснено спробу довести, що розроблена система означеної взаємодії може залучатись до освітнього процесу не лише в якості навчального забезпечення, але й як засіб естетичного виховання підлітків. З-поміж шести векторів взаємодії, що мають значний виховний вплив, виокремлено педагогічні механізми означеної взаємодії, технологічні, методичні засоби, що позитивно впливають на естетичне виховання підлітків.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эстетическое развитие личности, средства воспитания, моделирование, система взаимодействия, векторы взаимодействия, заведения общего среднего образования, заведения внешкольного образования.

Sierykh L.V. MODELING OF THE SYSTEM OF INTERACTION OF GENERAL SECONDARY SCHOOLS AND OUT-OF-SCHOOL EDUCATION IN THE AESTHETIC EDUCATION OF THE TEENAGER'S

The processes of innovative development of the Ukrainian state are sent to forming of humanitarian elite, upgrading and competitiveness of national community, her integration in international scientifically-educational space. Maintenance and distribution of national and cultural and educational traditions require the changes of strategy and tactics of education induces to the search of new ways of perfection of process of aesthetic education in educational establishments. The perspective contours of the system of aesthetic education are determined by cooperation of general and out-of-school educational establishments.

Literary base and theoretical founding of development of the system of cooperation of general and out-of-school educational establishments in aesthetic education of teenagers is scientific works on the design of the pedagogical systems. In particular: planning of the educational systems and pedagogical planning; general theory of the systems; information theory; conformities to law of becoming and development of personality; activity of subject; theories of paradigms; dialectics of pedagogical researches; personality and active approaches in their organic unity; theory of professional competence; acme theory; administrative activity in education.

With the purpose of the integral reproducing of structure of process of cooperation of general and out-of-school educational establishments in aesthetic education of teenagers we apply a design method that provides scientific cognition of the difficult phenomena on the basis of research of their models. In development of the system of cooperation of general and out-of-school educational establishments in aesthetic education of teenagers we take into account the appropriate signs of theoretical design: objectivity; integrity of the distinguished components and connections; adequacy of maintenance of constituents and relations to the substantial signs of definitions of base concepts.

The system of cooperation of general and out-of-school educational establishments in aesthetic education of teenagers we examine as open for external influences of difficult education reflects integrity of process, gone into detail by constituents conceptual, methodological, judicial and diagnostic blocks and it is presented as a difficult multi and vector theoretical model.

Key words: aesthetic education, aesthetic personality development, means of education, modelling, interaction system, interaction vectors, secondary schools, out-of-school education.

Постановка проблеми. Динаміка сучасного демократичного суспільства, процеси інноваційного розвитку Української держави

спрямовуються на формування гуманітарної еліти, підвищення якості й конкурентоспроможності національної освіти, її інтеграції

в міжнародний науково-освітній простір. Збереження й поширення національних і освітніх традицій потребує змін стратегії й тактики виховання, спонукає до пошуку нових шляхів удосконалення процесу естетичного виховання в закладах освіти.

Взаємодія загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків окреслює перспективні контури системи естетичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою і теоретичним підґрунтям розроблення системи взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків є наукові праці щодо моделювання педагогічних систем (А. Алексюк, В. Адорно, Г. Баталіна, В. Биков, І. Бушман, Л. Архипенко, Л. Маркіна, Д. Джола, А. Щербо, А. Євтодюк, Л. Качинська, І. Лернер, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, О. Отич, П. Третьяков, О. Шевнюк та ін.), зокрема: *теорії моделювання* (В. Міхеєв, А. Уйомов, В. Штофф та ін.); *проекування освітніх систем і педагогічне проєкування* (В. Лазарєв, Т. Сущенко та ін.); *загальна теорія систем* (О. Кустовська, Н. Бояринцева, С. Мітін та П. Третьяков та ін.); *теорія інформації* (І. Дичковська, В. Дрейвс та ін.); *закономірності становлення і розвитку особистості* (Б. Ананьєв, Г. Костюк, А. Кыверялг, А. Реан, Х. Ремшмидт, С. Рубінштейн та ін.); *діяльність суб'єкта* (О. Леонтьєв, Т. Ротерс та ін.); *теорії парадигм* (В. Авдієвська, О. Киричук, Г. Балл та ін.); *діалектика педагогічних досліджень* (С. Гончаренко та ін.); *особистісний і діяльнісний підходи в їх органічній єдності* (І. Бех, Л. Виготський та ін.); *теорія професійної компетентності* (О. Овчарук, О. Пометун та ін.); *акмеологічна теорія* (О. Деркач, Н. Кузьміна, І. Якиманська та ін.); *управлінська діяльність в освіті* (Г. Баталіна, Г. Воробйов, Н. Молодиченко, Г. Назаренко, К. Приходченко, Г. Сорока та ін.).

Постановка завдання. Метою статті є розкриття процесу моделювання означеної системи взаємодії в естетичному вихованні підлітків.

Виклад основного матеріалу. Із метою цілісного відтворення структури процесу взаємодії загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти в естетичному вихованні підлітків застосовуємо метод моделювання, що забезпечує наукове пізнання складних явищ на основі дослідження їх *моделей* – предметних чи знакових систем, що відображають певні характеристики (ознаки, принципи внутрішньої організації або функціонування) оригіналів.

Натомість напрацьований досвід у моделюванні педагогічних систем і їх упро-

вадженні у вітчизняний естетико-виховний простір недостатньо враховується в естетичному вихованні підлітків, не береться до уваги естетичний досвід підлітків, спрямований на розвиток їх творчого потенціалу, прагнення акмеуспіху, не враховується виховний потенціал позашкільних навчальних закладів, що посилює необхідність розроблення системи взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. У дослідницькому пошуку спираємось на визначенні *системи* (від грець. *systema* – ціле) як об'єднання деякого різноманіття в єдине й чітко розмежоване ціле, елементи якого, відносячись до цілого та інших частин, займають відповідні місця» [1, с. 416], «планомірно розташовані і з'єднані єдиною метою, загальними цілеспрямованими правилами кореляційних взаємозв'язків» [2, с. 1320].

У розробленні системи взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків ураховуємо закономірні ознаки теоретичного моделювання: *об'єктивність* відображення складної конструкції щодо дійсних характеристик досліджуваного феномену; *цілісність* виокремлених компонентів і зв'язків у структурі естетичного виховання підлітків; *адекватність* змісту складників і відношень істотним ознакам дефініцій базових понять. Принципово важливою є позиція щодо характерного розмежування навчально-виховного процесу загальноосвітнього та позашкільного навчального закладу. Натомість орієнтуємося на ідеї вітчизняного та зарубіжного досвіду стосовно естетичного виховання підлітків: пріоритет творчої діяльності підлітків; підвищення ціннісного значення знань; активна художньо-естетична діяльність; спілкування; прагнення акмеуспіху; взаємодія суб'єктів естетичного виховання, необхідність досліджувати й організувати процес естетичного виховання підлітків в системі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів. Визначені аспекти підтверджують логіку дослідницького пошуку стосовно цілісного процесу естетичного виховання підлітків, одночасної взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетико-виховному середовищі та диференціації чуттєво-емоційного, інформаційного та комунікативного компонентів естетичної вихованості підлітків й виразняють розуміння *системи взаємодії* загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків як відкритого для зовнішніх впливів складного утворення, що відображає цілісність процесу, деталізоване складовими частинами концепту-

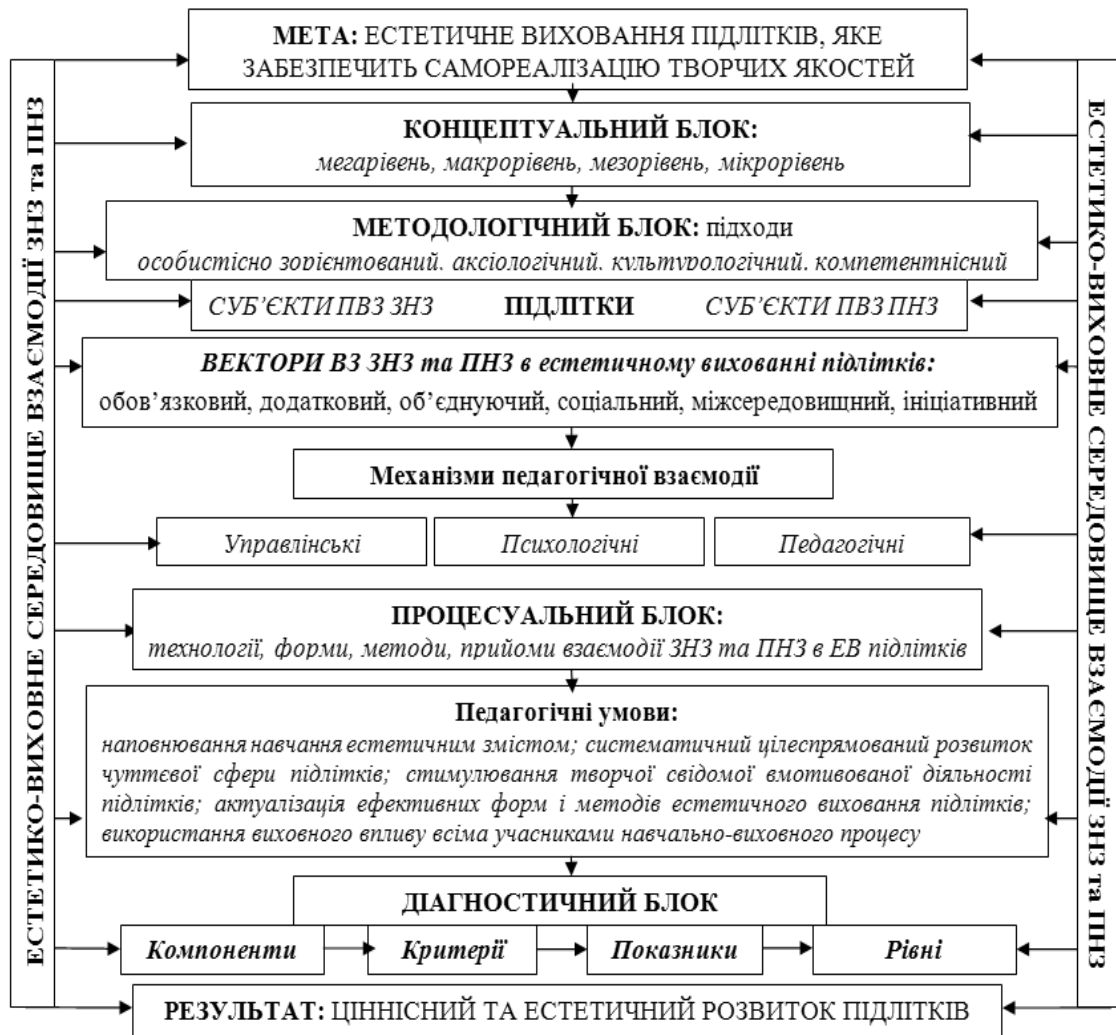

Рис. 1. Багатовекторна модель системи взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків

ального, методологічного, процесуального й діагностичного блоків і презентоване у вигляді складної багатовекторної теоретичної моделі (рис. 1).

Модель (від англ. *model*, лат. *modulus* – міра, аналог, зразок) – це певний умовний образ об'єкта дослідження, що відображає характеристики його елементів, взаємозв'язків, структурних і функціональних властивостей. Основне призначення моделі – це пізнання, однак до конкретизованих підструктур у межах нашого дослідження можна віднести [3]:

– наукове осмислення дійсності. Модель дає можливість упорядкувати й формалізувати базові уявлення щодо функціонування процесу взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків; виявити суттєві взаємозв'язки та залежності, послідовність дій (алгоритм) і необхідні засоби в процесі естетичного виховання;

– засіб спілкування. Модель дає змогу точніше сформулювати основні поняття і стисло описати систему, дозволяє пояснити причинно-наслідкові зв'язки та загальну структуру взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків;

– засіб навчання і тренування. Сприяє підвищенню ефективності естетичного виховання та самореалізації творчих якостей підлітків;

– інструмент прогнозування, засіб постановки та проведення експерименту. Під час моделювання взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків використовується принцип аналогії, ґрунтуючись на якому в процесі наукового дослідження висувається гіпотеза, тобто передбачення, інтуїтивні припущення, перевірка правильності яких здійснюється шляхом експерименту.

У процесі конструювання багатовекторної моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків було враховано нормативно-методологічне підґрунтя дослідження – основні положення системного, культурологічного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного, аксіологічного та полісуб'єктного підходів.

Деталізуємо сутність запропонованої технології. *Змістовний компонент* технології охоплює чітко сформульовану мету, завдання, зміст естетичного виховання підлітків загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, диференційованих у теоретичній і практичній складових дослідження, змісті естетичного виховання підлітків. Означені атрибути зумовлюють функції і завдання взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. *Змістовний компонент* ураховує вимоги, розкриває мету системи з урахуванням соціального замовлення, відображеного в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Концепції національного виховання», «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах», «Концепції загальної мистецької освіти», «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.», «Концепції позашкільної освіти та виховання», відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, програм для позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів: художньо-естетичного напрямку забезпечити естетичне виховання підлітків – за цих умов підліток трактується як об'єкт і суб'єкт естетичних впливів; та реалізації їх творчих якостей, прагнення акмеуспіху. Досягнення поставленої мети передбачає виконання *завдань*: уточнити цільові настанови, осучаснити зміст естетичного виховання підлітків на основі практичної реалізації ідей наукових підходів та принципів як сукупності методологем конкретно-наукового та методико-технологічного рівнів методології, запровадити технологію взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків.

У *концептуальному блоці* висвітлюються наукові підходи й основні принципи наукового феномену, диференційовані за філософськими, загально-, конкретно-науковими рівнями (об'єктивними впливами) мегасередовища, макросередовища, мікросередовища, мезосередовища. Положення про єдність освітнього простору та естети-

ко-виховного середовища детермінує той факт, що характер естетико-виховного середовища, його властивості значною мірою впливають і визначають характер функціонування навчально-виховного процесу, зокрема процесу естетичного виховання, який базується на загальнолюдських, загальнофілософських, загальнонаціональних цінностях, знаходиться в динамічній рівновазі й заснований на перманентній взаємодії своїх компонентів, є самовідтворюючим. В естетичному вихованні враховуються соціальні, індивідуальні, психологічні та соціокультурні особливості підлітків загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні.

У *методологічному блоці* відображено особистісно зорієнтований, аксіологічний, культурологічний та компетентнісний підходи суб'єкт-об'єктної взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. Розробка та реалізація системи взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків, що відображена в багатовекторній моделі, враховує вимоги до суб'єктів її функціонування (вчителів, керівників гуртків, соціальних педагогів, педагогів-організаторів, психологів, заступників директорів із навчально-виховної роботи, методистів, батьків і учнів). Психолого-педагогічні вимоги до педагогів складають три групи: перша група вимог відноситься до соціального статусу педагога як представника суспільства, що входить у визначене естетичне середовище (гуманістичні інтереси і потреби, демократичні переконання й ідеали, етичні і естетичні педагогічні цінності, моральні та естетичні норми поведіння); друга група містить у собі вимоги до професійної підготовки педагога для ефективної роботи в системі естетичного виховання (глибокі і різноманітні естетичні знання, вміння передати естетичні знання й враження, пробудити естетичні почуття, володіння технологіями естетичного впливу на особистість); третя група містить вимоги до якостей педагогічного мислення педагога, що поєднує гармонійність образного й понятійного мислення, розвиток творчої уяви, нестандартності, оригінальності, глобальності, аналітичності. Досягнення естетичного виховання підлітків розглядається як *дія взаємопов'язаних векторів*, часто скерованих протилежно. «*Обов'язковий*» вектор А направлений від суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків) до суб'єктів загальноосвітніх навчальних закладів; «*додатковий*» вектор Б уможливорює зв'язок суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків)

до суб'єктів позашкільних навчальних закладів; «об'єднуючий» вектор *B* підтримує зв'язки суб'єктів взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів та суб'єктів взаємодії позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків; «міжсередовищний» вектор *G* діє в естетичному середовищі загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів і дозволяє прослідкувати взаємозв'язки з об'єктами навколишнього середовища; «соціальний» вектор *D* розглядає взаємозв'язки з іншими інституціями (суб'єктами і об'єктами) педагогічної взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків; «ініціативний» вектор *E* прямує від батьків підлітків до всіх суб'єктів педагогічної взаємодії, вказує на зацікавленість батьків у навчально-виховному процесі та порушує суб'єкт-об'єктні взаємовідносини в естетичному вихованні підлітків. У методологічному блоці враховуємо й іншу площину векторів суто психологічного спрямування: «створювану» естетичну вихованість через діяльність (прикладом якої є колективна творча праця та); «знищуючу» (акти непокори, що супроводжуються символічним або реальним знищенням творів мистецтва, архітектурних споруд, предметів краси або одягу); вектор протидії «діяння – відмова від діяльності», адже естетично-вихованими є як ті підлітки, що, наприклад, беруть участь у концертах, пленерах, виставах, *fleshmob*, *skraubunh*, майстер-класах, так і ті, що свідомо відмовляється від здійснення діяльності, демонструючи цим власну позицію. Художньо-естетична діяльність підлітків може розглядатися як конформістська або самостійна: конформістська діяльність скеровується бажанням бути «як всі», самостійна викликається внутрішніми мотивами підлітків і переважно не залежить від думок і впливу інших. Важливий ракурс для розгляду естетичного виховання підлітків створюють паралельні вектори «для інших» – «для себе» [5].

Так, підлітки здійснюють певні дії на користь інших, виходячи з альтруїстичних міркувань, маючи потребу допомагати іншим, або роблять щось для інших «побіжно», задовольняючи якусь свою потребу. При цьому художньо-естетична діяльність підлітків може скеровуватися як зовнішніми стимулами, так і внутрішніми мотивами. Стимули, як відомо, перебувають у континуумі «заохочення» – «покарання», а отже, підлітки демонструють естетичну діяльність зі страху покарання або бажаючи отримати заохочення, позитивні «підкріплення». Така естетична діяльність триватиме доти,

доки діє стимул. Естетична діяльність, що є результатом дії внутрішньої мотивації особистості тривка, потужна, має значну вагу для особистості, оскільки стосується її потреб, інтересів, цінностей, переконань, ідеалів [5].

Одним з основних моментів методики ефективного функціонування системи взаємодії є здійснення суб'єктно-суб'єктних відносин як засобу формування творчої особистості учнів, спрямованої на акмеуспіх. Особистісно зорієнтована стратегія педагогічної взаємодії характеризується такими особливостями: ставленням до учня (вихованця) як суб'єкта власного розвитку; орієнтацією на розвиток і саморозвиток його особистості; створенням умов для самореалізації і самовизначення особистості; устанавленням суб'єкт-суб'єктних відношень. Підліток виступає не тільки як об'єкт педагогічного впливу, але і як активний суб'єкт виховного процесу і має бути готовим до активної участі в спільній естетико-виховній діяльності, здатним до розширення свого естетичного кругозору; повинен уміти використовувати отримані естетичні знання і сформовані якості в повсякденному житті; постійно перевіряти та коректувати результати впливу естетичного виховання; брати активну участь у різних видах художньо-естетичної діяльності; прагнути до свободи творчості й акмеуспіху.

Використання системи взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків уможливорює набуття підлітками характеристик, що формуються системою естетичного виховання, таких як: гуманізм, любов, щирість, демократизм у відносинах; естетичне ставлення до дійсності, людей, природи, праці; усвідомлення себе частиною людства і причетність до національної культури й сучасної цивілізації; емоційний відгук на прекрасне, творення краси в різних її проявах. Оскільки взаємодія відбувається як у загальноосвітніх, так і позашкільних навчальних закладах, «між» закладами, то застосовується поняття «навчальне співробітництво» як найбільш змістовний, діяльнісно-орієнтований феномен, що визначає багатобічну взаємодію всередині навчальної групи й взаємодію вчителя з групою. Взаємодія як спільна діяльність й організаційна система активності взаємодіючих суб'єктів характеризується просторовою й тимчасовою співприсутністю, єдністю мети, організацією й управлінням діяльністю, наявністю позитивних міжособистісних взаємин [4, с. 58].

Дієвість виділених положень, підходів, векторів взаємопов'язана із сукупністю

педагогічних умов, таких як: наповнюван-ня навчального матеріалу уроків (занять) якісним, науковим, доступним, достатнім, цікавим для підлітків естетичним змістом; систематичний цілеспрямований розвиток чуттєвої сфери підлітків; стимулювання творчої свідомої вмотивованої діяльності підлітків; актуалізація ефективних форм і методів естетичного виховання підлітків; естетико-виховний вплив, що здійснюється всіма учасниками (суб'єктами) навчально-виховного процесу: учителями загальноосвітніх навчальних закладів, керівниками гуртків різних напрямів позашкільної освіти, психологами, батьками та ін. – уможливорює підготовку суб'єктів спеціально організованого естетико-виховного середовища взаємодії до проектування педагогічного процесу взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. За цих умов застосовуються управлінські, психологічні та педагогічні механізми педагогічної взаємодії.

Дотримання висвітлення педагогічних умов уможливорює реалізацію технології взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків, зорієнтованому на активізацію їх індивідуально-особистісних ресурсів, самореалізацію творчих якостей, що забезпечує поетапне естетичне виховання підлітків, графічно відображене в *процесуальному блоці*, в якому втілено технології, форми, методи, прийоми взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. У системі, окрім традиційних, запропоновано інноваційно-орієнтовані загальнодидактичні технології: модульного навчання (в підвищенні кваліфікації вчителів, керівників гуртків); проектного навчання (в процесі навчально-науково-дослідницької діяльності, творчої діяльності), інтегративно-діяльнісного, імітаційно-рольового, інтерактивного навчання: а також конкретно-дидактичні технології: діалогові технології, фасилітована дискусія як технологія сприймання творів мистецтва, технологія формулювання і виконання творчих завдань, інтерв'язія, журфікс, флешмоб, квест – технології роботи в групах, «Пересувний позашкільний навчальний заклад» як технологія залучення до художньо-творчої діяльності вихованців навчальних закладів, що знаходяться поза межами доступного для навчання й

виховання естетико-виховного середовища. Реалізація процесуального компонента здійснюється за допомогою навчально-виховних програм навчальних закладів. Залучення учнів до творчої діяльності відбувається як на уроках, так і в позаурочний час. Найбільш ефективними методами є: переконання – залучення учнів до активної естетичної діяльності, створення визначених естетичних ситуацій тощо. Система методів, форм естетичного виховання спрямована на формування естетичної освіченості, культури почуттєвого сприйняття, творчого потенціалу особистості, прагнення до самореалізації творчих якостей. Система естетико-виховної роботи уможливорює реалізацію таких напрямів: обговорення питань естетичного виховання підлітків на педагогічних радах та радах старшокласників; організація спільної роботи учителів та учнів, вихователя та вихованців з естетичної діяльності [5].

Діагностичний блок репрезентованої системи критеріїв і рівнів естетичної вихованості підлітків є взаємодією означених закладів, що увиразнює естетичну вихованість підлітків, яка забезпечує самореалізацію їх творчих якостей, активну, результативну спільну діяльність.

Висновки. Отже, система взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків постає як відкрите для зовнішніх впливів складне утворення, деталізоване складовими частинами концептуального, методологічного, процесуального, діагностичного блоків, презентоване у вигляді складної теоретичної багатовекторної моделі та яке функціонує за дотримання відповідних педагогічних умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Философский энциклопедический словарь. М.: ИНФРА, 2009. 570 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т.Бусел. Вид. 6. Київ. Ірпінь: ВТФ «Перун». 2004. 1440 с.
3. Краткий психологический словарь / под ред. А.В. Петровского, М.Я. Ярошевского. М.: Политиздат. 1985. 432 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
5. Серих Л.В. Модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. Science Rise: Pedagogical Education. Київ. № 3(23). 2018. С. 41–45.